

**European Charter
for Regional
or Minority Languages**

**Charte européenne
des langues régionales
ou minoritaires**

***Charter Ewropew
ghall-Lingwi Regjonali
jew Minoritarji***
Strasbourg, 5.XI.1992

**MATLESE VERSION
UNOFFICIAL TRANSLATION**

Dahla

Il-pajjizi msehbin fil-Kunsill ta' l-Ewropa li ffirmaw dan ic-Charter,

Waqt li jikkonsidraw li l-ghan tal-Kunsill ta' l-Ewropa hu li jikseb unita akbar bejn il-membri, l-aktar biex ihares u jseddaq l-ideali u l-principji li huma l-wirt komuni taghhom;

Waqt li jikkonsidraw li l-harsien tal-lingwi storici regjonali jew minoritarji ta' l'Ewropa, li x'uhud minnhom jinsabu fil-periklu li jghibu ghal kollox maz-zmien, jghin biex jibqghu u jitkattru t-tradizzjonijiet u l-gid kulturali ta' l-Ewropa;

Waqt li jikkonsidraw li l-jedd li titkellem lingwa regjonali jew minoritarja fil-hajja privata jew pubblika huwa dritt inaljenabbli li jaqbel mal-principji mhaddna fil-Ftehim Internazzjonali tad-Drittijiet Civili u Politici tal-Gnus Maghquda, u ma' l-ispirtu tal-Konvenzjoni tal-Kunsill ta' l-Ewropa ghall-Harsien tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali;

Waqt li jaghrfu x-xoghol siewi li sar mis-CSCE u b'mod partikolari l-Att Finali ta' Helsinki ta' l-1975 u d-dokument tal-Laqgha ta' Copenhagen ta' l-1990;

Waqt li jtennu l-valur ta' l-interkulturalizmu u tal-multilingwizmu u jsostnu li l-harsien u l-incoraggiment tal-lingwi regjonali jew minoritarji m'ghandomx ikunu ta' xkiel ghall-lingwi ufficjali u ghall-bzonn li jigu mghallma;

Waqt li jafu li l-harsien u l-promozzjoni ta' lingwi regjonali jew minoritarji f'diversi pajjizi jew regjuni ta' l-Ewropa jghinu bil-qawwi biex tinbena Ewropa fuq sisien ta' principji ta' demokrazija u diversita kulturali fil-kwadru ta' sovranita nazzjonali u integrita territorjali;

Waqt li jzommu quddiem ghajnejhom is-sitwazzjoni specifika u t-tradizzjonijiet storici ta' kull regjun fil-pajjizi Ewropej,

Waslu ghal dan il-ftehim:

L-Ewwel Parti - Disposizzjonijiet Generali

Artiklu 1 - Definizzjonijiet

Skond dan ic-Charter:

- a. b' « lingwi reġjonali jew minoritarji » nifhmu ilsna:
 - i mitkellma tradizzjonalment f'territorju statali mic-cittadini ta' dak l-iStat li jiffurmaw grupp numerikament iżgħar mill-bqija tal-popoplazzjoni; u
 - ii differenti mill-ilsien (jew ilsna) ufficjali ta' dak l-iStat;

m'humieq inkluzi la d-djaletti tal-lingwa (jew lingwi) ufficjali u lanqas il-lingwi ta' l-emigranti;
- b. b' « territorju li fih tintuza lingwa reġjonali jew minoritarja » nifhmu spazju geografiku fejn il-lingwa msemmija hija mezz ta' espressjoni ta' numru kbir b'żewġ ta' nies li jiggustifika li jittiehdu miżuri protettivi u promozzjonali diversi kif hu maħsub għalihom f'dan ic-Charter;
- c. b' « lingwi mhux territorjali » nifhmu lingwi mitkellma mic-cittadini ta' l-iStat differenti mill-lingwa jew lingwi mhaddma mill-bqija tal-popoplazzjoni iżda li, għalkemm tradizzjonalment mhaddma fit-territorju ta' dak l-iStat, ma jistgħux jigu identifikati ma' post partikulari.

Artiklu 2 - Irbit

- 1 Kull Parti tintrabat li tapplika d-disposizzjonijiet tat-Tieni Parti għall-lingwi reġjonali jew minoritarji kollha fit-territorju li jaqblu mad-definizzjoni ta' l-Artiklu 1.
- 2 Għal kull lingwa specifikament imsemmija waqt ir-ratifika, l-accettazzjoni jew approvazzjoni, skond l-Artiklu 3, kull Parti tintrabat li tapplika mhux inqas minn hamsa u tletin paragrafu jew sotto-paragrafu magħzula mid-disposizzjonijiet tat-Tielet Parti ta' dan ic-Charter, li jinkludu almenu tlieta mill-Artiklu 8 u tlieta mill-Artiklu 12 u wiehed kull wiehed mill-Artikli 9, 10, 11 u 13.

Artiklu 3 - Arrangamenti pratici

- 1 Kull Stat li jintrabat ghandu jsemmi fid-dokument ta' ratifika, accettazzjoni jew approvazzjoni ta' kull lingwa regjonali jew minoritarja u kull lingwa ufficjali ingas uzata fit-territorju kollu kemm hu jew bicca minnu, li taqa' taht il-paragrafi maghzula skond l-Artiklu 2, paragrafu 2.
- 2 Kull Parti tista' f'kull zmien tinforma s-Segretarju Generali li taccetta l-obbligazzjonijiet li johorgu minn xi paragrafu ta-*Charter* mhux imsemmi fid-dokument ta' ratifika, accettazzjoni jew approvazzjoni, jew tinformah li ser tapplika l-paragrafu 1 ta' dan l-Artiklu ghal lingwi regjonali jew minoritarji ohra jew ghal lingwi ufficjali ohra ingas uzati fit-territorju kollu kemm hu jew bicca minnu.
- 3 L-irbit imsemmi fil-paragrafu ta' qabel ikun jiffirma parti integrali mir-ratifika, accettazzjoni jew approvazzjoni u jkollu l-istess effett mid-data tan-notifika.

Artiklu 4 - Il-protezzjoni ezistenti

- 1 Xejn f'dan ic-*Charter* m'ghandu jiftiehem li jillimita jew inaqgas id-drittijiet iggarantiti mill-Konvenzjoni Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem.
- 2 Id-disposizzjonijiet ta' dan ic-*Charter* ma jolqtux ohrajn aktar favorevoli rigward lingwi regjonali jew minoritarji jew rigward is-sitwazzjoni guridika ta' membri ta' minoranzi, li ga' jezistu f'xi Parti jew li herm mahsub ghalihom fi trattati bilaterali jew multilaterali pertinenti.

Artiklu 5 - L-Irbit ezistenti

Xejn f'dan ic-*Charter* m'ghandu jiftiehem bhala dritt li wiehed jiehu sehem f'attivitajiet jew jaghmel azzjonijiet li jmorru kontra l-ghanijiet ta-*Charter* tal-Gnus Maghquda jew kontra obbligazzjonijiet ohra skond il-ligi internazzjonali, inkluz il-principju tas-sovranita' u integrita' territorjali ta' kull Stat.

Artiklu 6 - Informazzjoni

Il-Partijiet jintrabtu li jaraw li l-awtoritajiet, l-organizzazzjonijiet u l-persuni koncernati jkunu

mgharrfa bid-drittijiet u dmirijiet imwaqqfa b'dan ic-Charter.

**It-Tieni Parti - Ghanijiet u principji mharsa skond
l'Artiklu 2, paragrafu 1**

Artiklu 7 - Ghanijiet u principji

- 1 Rigward il-lingwi regjonali jew minoritarji, fit-territorji fejn huma mitkellma u skond is-sitwazzjoni ta' kull lingwa, il-Partijiet jibbazaw il-politka, il-legislazzjoni u l-prattika taghhom fuq dawn l-ghanijiet u principji:
 - a rikonoxximent tal-lingwi regjonali jew minoritarji bhala espressjoni ta' gid kulturali;
 - b rispettt tal-post geografiku ta' kull lingwa regjonali jew minoritarja biex ikun zgurat li d-distretti amministrattivi ezistenti jew godda ma jkunux ta' xkiel ghat-tixrid tal-lingwi regjonali jew minoritarji nfushom;
 - c bżonn ta' azzjoni bla tlaqliq biex jissahhu l-lingwi regjonali jew minoritarji biex b'hekk jigu mharsa;
 - d għajjnuna u/jew inkuraggiment biex il-lingwi regjonali jew minoritarji jintuzaw dejjem aktar bil-kelma u bil-kitba, fil-hajja pubblika u privata;
 - e zamma u tishih ta' rabta, fl-oqsma li jagghu taht dan ic-Charter, bejn gruppi li jżaw lingwa regjonali jew minoritarja u gruppi ohra fil-pajjiz li jżaw lingwa identika jew simili, kif ukoll sviluppi ta' rbit kulturali ma gruppi fil-pajjiz li jtkellmu lingwi ohra;
 - f għotja ta' mezzi u forom tajbin għat-tagħlim u studju tal-lingwi regjonali jew minoritarji fil-liveili adatti kollha;
 - g għotja ta' facilitajiet lil dawk li ma jtkellmex lingwa regjonali jew minoritarja imma joqogħdu f'post fejn hi mitkellma, biex jitghallmuha jekk iridu;
 - h tishih ta' studju u ricerka fuq lingwi regjonali jew minoritarji f'universitajiet jew istituti għoljin ohra;
 - i tishih ta' forom adatti ta' tibdil transnazzjonali, f'dak li għandu x'jaqsam ma' dan ic-Charter, bejn lingwi regjonali jew minoritarji identici jew simili f'zewg pajjizi jew aktar.

- 2 Il-Partijiet jintrabtu li jnehhu, jekk ma sarx digà, kull distinzjoni ingustifikata, esklużjoni, restrizzjoni jew preferenza rigward l-uzu ta' xi lingwa reġjonali jew minoritarja li jkollha l-iskop li tiskaraggixxi jew ixkekkel iz-zamma jew tishih taghha. Li jittiehdu mizuri speċjali favur xi lingwa reġjonali jew minoritarja biex tissahhah l-egwaljanza bejn min jitmellimha u l-bqija tal-popolazzjoni jew mhabba s-sitwazzjoni partikolari taghha, m'ghandux jitmiesu bhala att diskriminatorju kontra dawk li jitmellmu lingwi aktar imferrxa.
- 3 Il-Partijiet jintrabtu li jsahhu b'mezzi xierqa ftehim reciproku bejn il-gruppi lingwistici kollha tal-pajjiż, speċjalment billi jinkludu r-rispett, gharfien u tolleranza tal-lingwi reġjonali jew minoritarji fost l-ghanijiet ta' l-edukazzjoni u t-tagħlim f'pajjiżhom, u li jghinu biex il-mezzi ta' komunikazzjoni jhaddnu l-istess ghanijiet.
- 4 Fit-tfassil tal-politka tagħhom rigward il-lingwi reġjonali jew minoritarji, il-Partijiet izommu quddiem għajnejhom il-bzonnijiet u x'xewqat tal-gruppi li jitmellmuhom. Ikun tajjeb li, jekk hemm bzonn, jiwaqqfu kumitati biex jagħtu parir lill-awtoritajiet fuq dak kollu li għandu x'jaqsam mal-lingwi reġjonali jew minoritarji.
- 5 Il-Partijiet jintrabtu li japplikaw, *mutatis mutandis*, il-principji msemmija fil-paragrafi 1-4 għall-lingwi mhux territorjali. Imma rigward dawn, l-għamia u l-ghan tal-mizuri li jittiehdu biex jitmewwag dan ic-*Charter* għandhom jigu mfassla b'mod flessibbli, wara li jitmiesu l-bzonnijiet u x'xewqat, u r-rispett tat-tradizzjonijiet u tal-karattru, tal-gruppi li jitmellmu dawk il-lingwi.

It-Tielet Parti - Mizuri li jsahhu l-uzu ta' lingwi reġjonali jew minoritarji fil-hajja pubblika skond l-irbit li jaqa' taht l-Artiklu 2, paragrafu 2

Artiklu 8 - Edukazzjoni

- 1 Rigward l-edukazzjoni, il-Partijiet jintrabtu illi, fit-territorju fejn dawn il-lingwi huma mitkellma, skond is-sitwazzjoni ta' kull wahda minnhom u mingħajr pregudizzju għat-tagħlim tal-lingwa (jew lingwi) ufficjali tal-pajjiż:

- a
 - i it-tagħlim ta' qabel l-iskola obbligatorja jkun bil-lingwa reġjonali jew minoritarja koncernata; jew
 - ii bicca sewwa mit-tagħlim ta' qabel l-iskola obbligatorja tkun bil-lingwa reġjonali jew minoritarja koncernata; jew
 - iii tigi applikata wahda miz-zewg mizuri i-ii t'hawn fuq fil-kaz ta' tfal li l-familji tagħhom hekk jitolbu u li n-numru ta' tfal jitqies kbir bizzejjed; jew
 - iv fejn l-awtoritajiet pubblici m'għandhom kompetenza diretta fl-edukazzjoni ta' qabel l-iskola obbligatorja, tigi ifavorita u/jew imhajra i-applikazzjoni tal-mizuri i-iii msemmija hawn fuq;

- b
 - i it-tagħlim fl-iskola primarja jkun bil-lingwa reġjonali jew minoritarja koncernata; jew
 - ii bicca sewwa mit-tagħlim fl-iskola primarja tkun bil-lingwa reġjonali jew minoritarja koncernata; jew
 - iii ikun hemm fl-iskola primarja tagħlim tal-lingwa reġjonali jew minoritarja koncernata bħala parti integanti tal-kurriklu; jew
 - iv tigi ifavorita jew imhajra wahda mill-mizuri i-iii msemmija hawn fuq fil-kaz ta' tfal li l-familji tagħhom hekk jitolbu u li n-numru ta' tfal jitqies kbir bizzejjed;

- c
 - i it-tagħlim fl-iskola sekondarja jkun bil-lingwa reġjonali jew minoritarja koncernata; jew
 - ii bicca sewwa mit-tagħlim fl-iskola sekondarja tkun bil-lingwa reġjonali jew minoritarja koncernata; jew
 - iii ikun hemm fl-iskola sekondarja tagħlim tal-lingwa reġjonali jew minoritarja koncernata bħala parti integranti tal-kurriklu; jew
 - iv tigi applikata wahda mill-mizuri i-iii msemmija hawn fuq fil-kaz ta' tfal li huma stess, jew jekk hemm bżonn il-familji tagħhom, hekk jitolbu u n-numru ta' tfal jitqies kbir bizzejjed;

- d
 - i it-tagħlim fl-iskejjel teknici u tas-snajjja' jkun bil-lingwa reġjonali jew minoritarja koncernata; jew
 - ii bicca sewwa mit-tagħlim fl-iskejjel teknici u tas-snajjja' tkun bil-lingwa reġjonali jew minoritarja koncernata; jew

- iii ikun hemm fl-iskola teknika u tas-snaġġa' tagħlim bil-lingwa reġjonali jew minoritarja bhala parti integranti tal-kurriklu; jew
 - iv tigi applikata wahda mill-mizuri i-iii msemmija hawn fuq fil-kaz ta' tfa' li huma stess, jew jekk hemm bzonn il-familja tagħhom, hekk jitolbu u n-numru ta' tfa' jittgħies kbir bizzejjed;
- e
 - i it-tagħlim fl-università jew edukazzjoni għolja jkun b'lingwi reġjonali jew minoritarji; jew
 - ii jigi mhaffef l-istudju ta' dawn il-lingwi bhala sugġetti ta' studju fl-università u edukazzjoni għolja; jew
 - iii jekk, imhabba r-rwol li xi Stat ikollu fl-edukazzjoni għolja, is-sotto-paragrafi i-ii ma jistgħux jittwettqu, jigi mhajjar u/jew permiss it-tagħlim fl-università jew forma oħra ta' edukazzjoni għolja bil-lingwa reġjonali jew minoritarja, jew jigi mhaffef l-istudju ta' dawn il-lingwi bhala sugġetti ta' studju fl-università jew edukazzjoni għolja;
- f
 - i ikun hemm korsijiet għall-adulti u edukazzjoni kontinwa mghallma l-aktar jew għal kollox b'lingwi reġjonali jew minoritarji; jew
 - ii dawn il-lingwi jigu mghallma bhala sugġetti fil-korsijiet għall-adulti u edukazzjoni kontinwa; jew
 - iii jekk l-awtoritajiet pubbliċi m'għandhomx kompetenza diretta fl-edukazzjoni għall-adulti, jigu ffavoriti u/jew imhajra dawn il-lingwi bhala sugġetti ta' edukazzjoni għall-adulti u kontinwa;
- g isiru arrangamenti biex zgur jigu mghallma l-istorja u l-kultura li tagħhom hi ja mera l-lingwa reġjonali jew minoritarja;
- h ikun hemm tahrig tal-bidu u permanenti għall-għalliema msejha biex iwettqu l-paragrafi minn a sa g li jkunu gew mhaddna mill-Parti;
- i jittwaqqfu korp jew korpi ta' kontroll biex jimmonitorjaw il-mizuri mhaddna u l-progress milhuq fit-twettiq u titjib tat-tagħlim tal-lingwi reġjonali jew minoritarji u biex ihejju

rapporti kull tant zmien fuq dak li jsibu, li mbaghad johorgu fil-pubbliku.

- 2 Fejn tidhol l-edukazzjoni, rigward territorji differenti minn dawk fejn il-lingwi regjonali jew minoritarji huma tradizzjonalment mitkellma, il-Partiġiet jintrabtu illi, skond jekk in-numru ta' dawk li jgħidhom jgħustifikax dan jew le, ihallu jew ihaġru jew jipprovdu tagħlim bil-lingwi regjonali jew minoritarji, jew fuqhom, fil-livelli edukattivi adatti.

Artiklu 9 - Gustizzja

- 1 il-Partiġiet jintrabtu illi, fejn jidhlu d-distretti guriċi li fihom in- numru ta' dawk li jgħidhom il-lingwi regjonali jew minoritarji jgħustifika l-mizuri hawn taht imsemija, skond is-sitwazzjoni ta' kull lingwa u bil-kundizzjoni li t-twettiq tal-facilitajiet f'dan il-paragrafu ma jkunx ikkunsidrat mill-imhalief bhala xkiel għall-amministrazzjoni xierqa tal-gustizzja:

- a fil-kazijiet kriminali:
- i il-qorti, jekk mitluba minn wahda min-nahat, tmexxi l-procedura bil-lingwi regjonali jew minoritarji; u/jew
 - ii l-akkuzat ikun iggarantit lilu d-dritt li juza l-lingwa regjonali jew minoritarja tiegħu (jew tagħha; u/jew
 - iii t-talbiet jew xhieda, bil-miktub jew bil-kelema, ma jkunux ikkunsidrati bhala inammissibbli semplicement għaliex magħmula b'lingwa regjonali jew minoritarja; u/jew
 - iv jintwerew, jekk mitluba, dokumenti konnessi mal-kaz legali li jkunu miktuba bil-lingwa regjonali jew minoritarja koncernata,
- bl-ghajjnuna, jekk hemm bżonn, ta' interpreti jew traduzzjonijiet minghajr hias għall-persuni koncernati;
- b fil-kazijiet civili:
- i il-qorti, jekk mitluba minn wahda min-nahat, tmexxi l-procedura bil-lingwi regjonali jew minoritarji; u/jew
 - ii meta litigant jgħressaq quddiem il-qorti jkun jista' juza l-lingwa regjonali

jew minoritarja tieghu (jew taghha) minghajr hlas aktar; u/jew
iii dokumenti u xhieda jistghu jkunu b'lingwi regjonali jew minoritarji,

bi-ghajjnuna, jekk hemm bzonn, ta' interpreti u traduzzjonijiet;

c f'kazijiet ta' qorti li jolqtu l-amministrazzjoni:

i il-qorti, jekk mitluba minn wahda min-nahat, tmexxi l-procedura bil-lingwi regjonali jew minoritarji ; u/jew

ii meta litigant jitressaq quddiem il-qorti, ikun jista' juza l-lingwa regjonali jew minoritarja tieghu (jew taghha) minghajr hlas aktar ; u/jew

iii dokumenti u xhieda jistghu jkunu b'lingwi regjonali jew minoritarji,

bi-ghajjnuna, jekk hemm bzonn, ta' interpreti u traduzzjonijiet;

d jittiehdu passi biex ikun zgurat li kemm l'applikazzjoni tas-sotto-paragrafi i u iii hawn fuq imsemmija kif ukoll l-uzu jekk hemm bzonn ta' interpreti u traduzzjonijiet ikunu bla hlas ghall-persuni koncernati.

2 Il-Partijiet jintrabtu illi:

a ma jinnegawx il-validità ta' dokumenti legali fil-pajjiz semplicement ghax miktuba b'lingwa regjonali jew minoritarja; jew

b ma jinnegawx il-validità, bejn in-nahat, ta' dokumenti legali miktuba fil-pajjiz semplicement ghaliex ikunu b'lingwa regjonali jew minoritarja, u jaraw li jkunu jistghu jintuzaw kontra terzi li ma jitkelimux dik il-lingwa bil-patt li l-kontenut tad-dokument ikun mfisser lilhom minn min irid jaghmel uzu minnhom ; jew

c ma jinnegawx il-validità, bejn in-nahat, ta' dokumenti legali miktuba fil-pajjiz semplicement ghaliex ikunu b'lingwa regjonali jew minoritarja.

3 Il-Partijiet jintrabtu li jiehdu hsieb biex ikunu accessibbli bil-lingwi regjonali jew minoritarji li ligijiet nazzjonali l-aktar importanti u dawk li jolqtu partikularment lil min jitkellm dawk il-lingwi, jekk m'humex digà disponibbli b'mod iehor.

Artiklu 10- Amministrazzjoni u servizz pubbliku

1. Fl-oqsma amministrattivi tal-pajjiz fejn in-numru ta' residenti li jikkellmu lingwi regjonali jew minoritarji jiggustifika l-mizuri msemmija hawn taht u skond is-sitwazzjoni ta' kull lingwa, il-Partijiet jintrabtu illi, sakemm hu ragjonevolment possibbli:
 - a. i jaraw li l-awtoritajiet amministrattivi juzaw il-lingwi regjonali jew minoritarji; jew
 - ii jaraw li l-ufficjali li jkollom x'jaqsmu mal-pubbliku juzaw il-lingwi regjonali jew minoritarji waqt li jitrattaw ma' persuni li jingdew magghom b'dawk il-lingwi; jew
 - iii jaraw li min juza lingwi regjonali jew minoritarji jkun jista' jiffa' applikazzjonijiet bil-kelma jew bil-kitba, u jircievi risposta, b'dawk il-lingwi; jew
 - iv jaraw li min juza lingwi regjonali jew minoritarji jkun jista' jiffa' applikazzjoni bil-kelma jew bil-kitba b'dawk il-lingwi; jew
 - v jaraw li min juza lingwi regjonali jew minoritarji jkun jista' validament jissottometti dokument miktub b'dawk il-lingwi;
 - b. jkunu disponibbli fil-wisgha kitbiet amministrattivi u formuli għall-pubbliku bil-lingwi regjonali jew minoritarji jew f'versjoni b'zewg ilsna;
 - c. l-awtoritajiet amministrattivi jithallew jiktbu dokumenti b'lingwa regjonali jew minoritarja.
2. Rigward l-awtoritajiet lokali u regjonali li fit-territorju tagħhom in-numru ta' residenti li jikkellmu lingwi regjonali jew minoritarji jiggustifika l-mizuri msemmija hawn taht, il-Partijiet jintrabtu li ihallu u/jew ihajru:
 - a. l-uzu ta' lingwi regjonali jew minoritarji fil-kwadru ta' l-awtoritajiet regjonali jew lokali;
 - b. l-possibilita' li min juza lingwi regjonali jew minoritarji jiffa' applikazzjoni bil-kitba jew bil-kelma b'dawk il-lingwi;
 - c. li l-awtoritajiet regjonali jippubblikaw id-dokumenti ufficjali mahruqa minnhom bil-lingwi regjonali jew minoritarji ukoll;

- d li l-awtoritajiet lokali jippubblikaw id-dokumenti ufficcjali taghhom bil-lingwi regjonali jew minoritarji ukoll;
 - e li l-awtoritajiet regjonali juzaw il-lingwi regjonali jew minoritarji fil-laqgħat ta' l-assemblea taghhom, mingħajr izda ma jeskludu l-uzu tal-lingwa (jew lingwi) ufficcjali ta-pajjiz;
 - f li l-awtoritajiet lokali juzaw lingwi regjonali jew minoritarji fil-laqgħat ta' l-assemblea taghhom, mingħajr izda ma jeskludu l-uzu tal-lingwa (jew lingwi) ufficcjali tal-pajjiz;
 - g li jintuzaw jew jigu addottati forum tradizzjonali u bla zbalji ta' ismijiet ta' postijiet bil-lingwi regjonali jew minoritarji, jekk hemm bzonn flimkien ma' l-isem bil-lingwa jew lingwi ufficcjali.
- 3 Rigward servizz pubbliku mogħti mill-awtoritajiet amministrattivi jew oħrajn f'isimhom, il-Partijiet jintrabtu illi, fit-territorju fejn huma mitkellma lingwi regjonali jew minoritarji, skond is-sitwazzjoni ta' kull lingua u sakemm ikun raġonevolment possibbli:
- a jaraw li l-lingwi regjonali jew minoritarji jintuzaw il-ghotja tas-servizz pubbliku; jew
 - b dawk li jitkellmu lingwi regjonali jew minoritarji jithallew jissottomettu talbiet u jircievu risposta b'dawk il-lingwi; jew
 - c dawk li jitkellmu lingwi regjonali jew minoritarji jithallew jissottomettu talbiet b'dawk il-lingwi.
- 4 Bl-ghan li jitwettqu d-disposizzjonijiet tal-paragrafi 1, 2 u 3 li jkunu gew milqugħa minnhom, il-Partijiet jintrabtu li jieħdu wahda jew aktar mill-mizuri li gejjin:
- a raduzzjoni jew interpretazzjoni skond il-bzonn;
 - b reklutagg u, jekk meħtieġ, tahrig ta' ufficcjali u mpjegati fis-servizz pubbliku skond il-bzonn;
 - c safejn hu possibbli, tintlaqa' t-talba tal-impjegati fis-servizz pubbliku li jafu lingwa regjonali jew minoritarja biex imorru jahdmu fit-territorju fejn il-lingwa hi mitkellma.
- 5 Il-Partijiet jintrabtu li jhallu li jintuzaw jew jigu addottati kunjomijiet bil-lingwa regjonali jew minoritarja, jekk il-persuni koncernati hekk jitolbu.

Artiklu 11 - Mezzi ta' kumunikazzjoni

- 1 Il-Partijiet jintrabtu illi, ghal min jingeda b'lingwi regjonali jew minoritarji fit-territorji fejn huma mitkellma, skond is-sitwazzjoni ta' kull lingwa, u sakemm l-awtoritajiet pubblici direttament jew indirettament ikollhom jeddijiet jew awtorità jew rwol x'jaqdu f'dan il-qasam, u fir-rispett ta' l-indipendenza u l-awtonomija tal-mezzi ta' kumunikazzjoni:
 - a sakemm ir-radju u televizjoni jaqdu missjoni ta' servizz pubbliku:
 - i jaraw li jitwaqqaf almenu stazzjon wiehed tar-radju u iehor tat-televizjoni bil-lingwi regjonali jew minoritarji; jew
 - ii ihajru u/jew ihaffu t-twaqqif ta' almenu stazzjon wiehed tar-radju u iehor tat-televizjoni bil-lingwi regjonali jew minoritarji; jew
 - iii jipprovdu l-mezzi xierqa biex il-prezentaturi jxandru programmi bil-lingwi regjonali jew minoritarji;
 - b
 - i ihajru u/jew ihaffu t-twaqqif ta' almenu stazzjon wiehed tar-radju u iehor tat-televizjoni bil-lingwi regjonali jew minoritarji; jew
 - ii ihajru u/jew ihaffu x-xandir ta' programmi tar-radju bil-lingwi regjonali jew minoritarji fuq bazi regolari;
 - c
 - i ihajru u/jew ihaffu t-twaqqif ta' almenu stazzjon wiehed tat-televizjoni bil-lingwi regjonali jew minoritarji; jew
 - ii ihajru u/jew ihaffu x-xandir ta' programmi tat-televizjoni bil-lingwi regjonali jew minoritarji fuq bazi regolari;
 - d ihajru u/jew ihaffu l-produzzjoni u distribuzzjoni ta' programmi ta' smigh u wiri bil-lingwi regjonali jew minoritarji;
 - e
 - i ihajru u/jew ihaffu t-twaqqif u/jew kontinwazzjoni ta' almenu gazzetta wahda bil-lingwi regjonali jew minoritarji; jew
 - ii ihajru u/jew ihaffu l-pubblikazzjoni ta' artikli f'gazzetta bil-lingwi regjonali jew minoritarji fuq bazi regolari ;

- f i jithailsu spejjez addizzjonali lill-mezzi ta' kumunikazzjoni li jżaw lingwi reġjonali jew minoritarji, jekk il-ligi tipprovdi għajjnuna finanzjarja lil dawn il-mezzi b'mod generali; jew
- ii jigu applikati mizuri ezistenti ta' għajjnuna finanzjarja ukoll għall-produzzjonijiet audiovizivi bil-lingwi reġjonali jew minoritarji;
- g tingnata għajjnuna għat-tahriġ ta' gurnalisti u haddiema oħra fil-mezzi ta' kumunikazzjoni li jżaw lingwi reġjonali jew minoritarji.
- 2 Il-Partijiet jintrabtu li jggarantixxu li jinstemghu liberament u direttament xandiritiet ta' radju u televiżjoni minn pajjizi fil-qrib li jkunu b'lingwa li hi l-istess jew tixbah lill-lingwa reġjonali jew minoritarja, u ma jopponux li jigu mxandra mill-gdid programmi ta' radju u televiżjoni minn pajjizi fil-qrib b'dik il lingwa. Jintrabtu wkoll li jżaw li ma jkunx hemm xkiel għal espressjoni u cirkulazzjoni hiesla ta' informazzjoni fil-gazzetti li jinkitbu b'lingwa li hi l-istess jew tixbah lill-lingwa reġjonali jew minoritarja. It-tweġġ ta' dawn il-libertajiet, billi jgbor fih dmirijiet u responsabbiltajiet, jista' jkun suggett għal formalitajiet, kundizzjonijiet, limitazzjonijiet u pieni skond il-ligi u skond il-bżonnijiet ta' soċjetà demokratika, il-interess tas-sigurtà nazzjonali, ta' l-integrità territorjali jew tas-saħha pubblika, għall-prevenzjoni ta' dizordni jew għemil fahxi, għall-harsien tas-saħha u l-valuri morali, għall-harsien ta' l-isem tajjeb u tal-jeddiġiet ta' haddiehor, biex ma tixteridx informazzjoni li saret b'mod kunfidenzjali, jew biex tinzamm għolja l-awtorità u l-imparzjalità tal-gudikatura.
- 3 Il-Partijiet jintrabtu li l-interessi ta' min jitkellm lingwi reġjonali jew minoritarji jkunu rappreżentati jew mogħtija attenzjoni f'dawk il-korpi li jistghu jigu mwaqqfa skond il-ligi bid-dmir li jggarantixxu l-helsien u l-pluralizmu tal-mezzi ta' kumunikazzjoni.

Artiklu 12 - Attivitajiet u għodda kulturali

- 1 Rigward attivitajiet u għodda kulturali - speċjalment libreriji ta' kotba u video, centri kulturali, muzewijiet, arkivji, akkademji, teatri u cinematografi, kif ukoll produzzjoni ta' xogħolijiet letterarji u film, forom popolari ta' espressjoni kulturali, festival u industrija kulturali, inkluż l-użu tat-teknologija moderna u il-Partijiet jintrabu illi, fit-territorju fejn dawn il-lingwi huma mitkellma u sakemm l-awtoritajiet pubbliċi huma kompetenti u għandhom saħħa u rwol x'jaqdu f'dan il-qasam:
 - a ihaġru forom ta' espressjoni u inizjattivi maħsuba għall-lingwi reġjonali jew minoritarji u jrawmu mezzi differenti biex in-nies jersqu faċilment lejn ix-xogħolijiet magħmula b'dawk il-lingwi;
 - b jrawmu mezzi differenti f'lingwi oħra biex in-nies jersqu lejn xogħolijiet magħmula bil-lingwi reġjonali jew minoritarji billi jghinu u jizviluppaw traduzzjonijiet, doppjagg, sinkronizzazzjoni u titli qosra tad-diskors ta' films bil-lingwa tal-post;
 - c itejbu l-mezz li bil-lingwi reġjonali jew minoritarji n-nies jersqu lejn xogħolijiet magħmula b'lingwi oħra, billi jghinu u jizviluppaw traduzzjonijiet, doppjagg, sinkronizzazzjoni u titli qosra tad-diskors ta' films;
 - d jaraaw li l-korpi li għandhom id-dmir jorganizzaw jew jghinu attivitajiet kulturali f'diversi oqsma jiehdu hsieb jinkludu kif xieraq t-tagħrif u l-użu ta' lingwi u kulturi reġjonali u minoritarji fl-inizjattivi li jiehdu huma stess jew li huma jwieznu;
 - e jiehdu miżuri biex jizguraw li korpi li għandhom id-dmir li jorganizzaw jew jghinu attivitajiet kulturali ikollhom nies impjegati li jgħidli tajjeb il-lingwa reġjonali jew minoritarja kkoncernata, kif ukoll il-lingwa (jew lingwi) l-oħra tal-bqija tal-poplu;
 - f ihaġru l-partecipazzjoni diretta ta' rappreżentanti ta' min jgħidli lingwa reġjonali jew minoritarja meta joffru faċilitajiet jew ifassiu attivitajiet kulturali;
 - g ihaġru u/jew jghinu t-twaqqif ta' korpi jew korpi bid-dmir li jgħidli, jzommu kopja u

- jipprezentaw jew jippubblikaw xogholijiet maghmula b'lingwa regjonali jew minoritarja;
- h jekk hemm bzonn, iwagqfu u/jew ihaffu u jiffinanzjaw xoghol ta' traduzzjoni u ricerka terminologika, l-aktar bl-ghan li jkomplu jzommu u jibnu terminologija xierqa amministrattiva, kummercjali, ekonomika, socjali, teknika u legali f'kull lingwa regjonali jew minoritarja.
- 2 Rigward territorji li m'humiex dawk fejn huma tradizzjonalment mitkellma l-lingwi regjonali jew minoritarji, il-Partijiet jintrabtu illi, jekk in-numru ta' nies li jitkellmu lingwi regjonali jew minoritarji jkun kbir bizzejjed, ihallu, ihajru u/jew jipprovdu attivitajiet u ghodda kulturali xierqa skond il-paragrafu ta' qabel.
- 3 il-Partijiet jintrabtu li fit-twettig tal-politka kulturali taghhom barra 'i pajjiz jiehd u hsieb kif jixraq tal-lingwi regjonali u minoritarji u tal-kultura li dawk il-lingwi jesprimu.

Artiklu 13 - Attivitajiet ekonomici u socjali

- 1 Rigward attivitajiet ekonomici u socjali, il-Partijiet jintrabtu illi fil-pajjiz kollu kemm hu:
- a inehhu mill-legislazzjoni taghhom kull ma jipprojbixxi jew jillimita minghajr raguni serja l'uzu tal-lingwi regjonali jew minoritarji f'dokumenti li jolqtu l-hajja ekonomika jew socjali, partikularment f'kuntratti ta' xoghol u f'dokumenti teknici bhalma huma hjiel kif jintuzaw xi prodotti jew magni;
 - b jipprojbixxu li jidhlu fir-regulamenti nterni ta' kumpaniji jew f'dokumenti privati klawsoli li jeskludu jew jillimitaw l-uzu ta' lingwi regjonali jew minoritarji, almenu bejn dawk li jingdew bl-istess lingwa;
 - c jopponu drawwiet mahsuba biex jiskuraggixxu l-uzu ta' lingwi regjonali jew minoritarji f'dak li ghandu x'jaqsam mal-hajja ekonomika u socjali;
 - d ihaffu jew ihajru l-uzu ta' lingwi regjonali jew minoritarji b'mezzi differenti minn dawk imsemmija fil-paragrafi ta' hawn fuq.
- 2 Rigward attivitajiet ekonomici u socjali, il-Partijiet jintrabtu illi, safejn l-awtoritajiet pubblici ghandhom dritt, fit-territorju li fih huma

mitkellma l-lingwi reġjonali u minoritarġi, u sakemm ikun raġjonevolment possibbli:

- a jinkludu fir-regulamenti finanzjarġi u ta' banek klawso li, permezz ta' proceduri kompatibbli mal-prattika kummerċjali, jippermettu li jintuzaw lingwi reġjonali jew minoritarġi f'ordnijiet ta' hlas (cekkijiet, kambjali, ecc.) jew dokumenti finanzjarġi oħra, jew, skond il-kaz, jaraw li dawn il-klawsoji jigu mwettqa;
- b fl-oqsma ekonomici u soċjali direttament taħt il-kontroll ta' tagħhom (settur pubbliku), jorganizzaw attivitajiet li jkattu l-uzu tal-lingwi reġjonali jew minoritarġi;
- c jaraw li facilitajiet soċjali bħal sptarijiet u djar għall-anzjani jew għaz-zagħzagħ ikunu lesti jilqgħu u jittrattaw bil-lingwa ta' tagħhom persuni li jikkellmu lingwa reġjonali jew minoritarġa u li għandhom bżonn il-kura għal raġunijiet ta' saħha, età kbira u oħrajn;
- d jaraw b'mezzi adatti li iSTRUZZjonijiet ta' harsien minn xi periklu jkunu mogħtija bil-lingwi reġjonali jew minoritarġi;
- e jiehdu hsieb li informazzjoni mill-awtorità pubblika kompetenti rigward il-jeddijiet tal-konsumatur tkun accessibbli bil-lingwi reġjonali jew minoritarġi.

Artiklu 14 - Bdil bejn pajjizi differenti

Il-Partijiet jintrabtu illi:

- a jwettqu kull ftehim bilaterali u multilaterali ezistenti ma' pajjizi fejn l-istess lingwa hi mitkekkma b'mod identiku jw li jixxiebah, u jekk hemm bżonn jiffirmaw ftehim bħal dan, bl-għan li jkabbbru l-kuntatti bejn min jikkellem l-istess lingwa fil-pajjizi konċernati, fl-oqsma ta' kultura, ta' tagħlim, informazzjoni, ta' riġis-ferreġġa' u edukazzjoni permanenti;
- b fl-interess tal-lingwi reġjonali jew minoritarġi, jhaffu jew iħajru koperazzjoni 'l bogħod mill-fruntieri, l-aktar bejn awtoritajiet reġjonali jew lokali li fit-territorju ta' tagħhom tintuza l-istess lingwa b'mod identiku jew li jixxiebah.

Ir-Raba' Parti - Twettiq ta' Charter

Artiklu 15 - Rapportj kull tant zmien

- 1 Il-Partijiet jibaghtu kull tant zmien lis-Segretarju Generali tal-Kunsill ta' l-Ewropa, skond kif jigi deciz mill-Kumitat tal-Ministri, rapport fuq il-politka taghhom skond it-Tieni Parti ta' dan ic-Charter u fuq il-mizuri li jkunu hadu fit-twettig tad-disposizzjonijiet tat-Tielet Parti li jkunu ntghazlu. L-ewwel rapport jintbaghat fi zmien sena mis-sehh tac-Charter ghall-Parti koncernata, waqt li r-rapporti l-ohra wara ta' l-ewwel jintbaghtu kull tliet snin.
- 2 Il-Partijiet johorgu dawn ir-rapporti fil-pubbliku.

Artiklu 16 - Ezami tar-rapporti

- 1 Ir-rapporti mibghuta lis-Segretarju Generali tal-Kunsill ta' l-Ewropa skond l'artiklu 15 ikunu ezaminati minn kumitat ta' esperti mwaqqaf skond l-Artiklu 17.
- 2 Korpi jcw ghaqdiet legalment imwaqqfa minn xi Parti jistghu jigbdu l-attenzjoni tal-kumitat ta' esperti ghal dak li jaqa' taht l-irbit tal-Parti skond it-Tielet Parti ta' dan ic-Charter. Wara li jkun ikkonsulta l-Parti koncernata, il-kumitat ta' esperti jista' jaghti kaz ta' din l-informazzjoni fit-tfassil tar-rapport kif innizzel fil-paragrafu 3 hawn taht. Dawn il-korpi jcw ghaqdiet jistghu ukoll jaghmlu dikjarazzjonijiet rigward il-politka tal-Parti skond kif hemm innizzel fit-Tieni Parti.
- 3 Fuq il-bazi tar-rapporti specifkati fil-paragrafu 1 u ta' l-informazzjoni msemmija fil-paragrafu 2, il-kumitat ta' esperti jlesti rapport ghall-Kumitat tal-Ministri. Dan ir-rapport ikollu mieghu il-kummenti li l-Partijiet ikunu mitluba jaghmlu, u jista' jigi ppubblikat mill-Kumitat tal-Ministri.
- 4 Ir-rapport msemmi fil-paragrafu 3 ikun fih b'mod partikulari l-proposti maghmula mill-kumitat ta' esperti lill-Kumitat tal-Ministri biex dan jaghmel r-rikmandazzjonijiet tieghu lil wahda jcw ohra mill-Partijiet skond il-bzonn.

- 5 is-Segretarju Generali tal-Kunsill ta' l-Ewropa jibghat rapport dettaljat kull sentejn lill-Assemblea Parlamentari fuq it-twettiq ta-*Charter*.

Artiklu 17 - Il-kumitat ta' esperti

- 1 Il-kumitat ta' esperti jkun iffurmat minn membru tal-Parti, maghzul mill-Kumitat tal-Ministri minn lista ta' individwi ta' l-akbar serjeta u maghrufin ghall-gherf taghom f'dak li ghandu x'jaqsam mac-*Charter*, li jkunu proposti mill-Parti koncernata.
- 2 Il-membri tal-kumitat jintghazlu ghal sitt snin u jistghu jergghu jigu maghzula. Membru li ma jkunx jista' joqghod sa l-ahhar jinbidel skond il-procedura mnizzla fil-paragrafu 1, u f'dal-kaz il-membri l-gdid jispicca z-zmien li ghalih kien intghazel ta' qablu.
- 3 Il-kumitat ta' esperti jaddotta r-regulamenti interni tieghu. Ix-xoghol ta' segreterija jinghata mis-Segretarju Generali tal-Kunsill ta' l-Ewropa.

Il-Hames Parti - Disposizzjonijiet finali

Artiklu 18

Dan ic-*Charter* hu miftuh ghall-firma mill-pajjizi msehbin fil-Kunsill ta' l-Ewropa. Jista' jigi ratifikat, accettat jew approvat. L-ghodda ta' ratifika, accettazzjoni jew approvazzjoni jinzammu mis-Segretarju Generali tal-Kunsill ta' l-Ewropa.

Artiklu 19

- 1 Dan ic-*Charter* jibda jsehh mill-ewwel tax-xahar wara li jkunu ghaddew tliet xhur mid-data li fiha hames Stati membri tal-Kunsill ta' l-Ewropa jkunu qablu li jintrabtu bic-*Charter* skond dak li hemm fl-artiklu 18.
- 2 Fil-kaz ta' xi Stat membru li mbaghad jiddeciedi li jintrabat, dan ic-*Charter* jibda jsehh ghalih fl-ewwel tax-xahar wara li jkunu ghaddew tliet xhur mid-data li fiha tkun inzammet l-ghodda ta' ratifika, accettazzjoni jew approvazzjoni.

Artiklu 20

- 1 Wara s'seħħ ta' dan ic-Charter, il-Kumitat tal-Ministri tal-Kunsill ta' l-Ewropa jista' jistieden xi Stat li mhux membru tal-Kunsill ta' l-Ewropa biex jiffirma.
- 2 Fil-kaz ta'kull Stat li jiffirma, dan ic-Charter jibda jseħħ għalih fl-ewwel tax-xaħar wara li jkunu għaddew tliet xhur mid-data li fiha tkun inzammet mis-Segretarju Generali tal-Kunsill ta' l-Ewropa l-ghodda tal-firma.

Artiklu 21

- 1 Kull Stat jista', waqt il-firma jew waqt li jiddepozita l-ghodda ta' ratifika, accettazzjoni, approvazzjoni jew shubija, inizzel riserva wahda jew iktar minn wahda għall-paragrafi 2-5 ta' l-artiklu 7 ta' dan ic-Charter. Ebda riserva ohra m'hi possibbil.
- 2 Kull Stat li jkun għamel riserva skond il-paragrafu ta' qabel dan jista' jirtirha kollha kemm hi jew parti minnha billi jibghat notifika lis-Segretarju Generali tal-Kunsill ta' l-Ewropa. Dan jibda jseħħ mid-data li fiha s-Segretarju Generali tkun waslitlu n-notifika.

Artiklu 22

- 1 Kull Parti tista' titlaq minn dan ic-Charter kull hin billi tibghat ittra ta' notifika lis-Segretarju Generali tal-Kunsill ta' l-Ewropa.
- 2 Dan il-pass ta' rinunzja jibda jseħħ mill-ewwel tax-xaħar wara li jkunu għaddew sitt xhur mid-data li fiha s-Segretarju Generali tal-Kunsill ta' l-Ewropa tkun waslitlu n-notifika.

Artiklu 23

Is-Segretarju Generali tal-Kunsill ta' l-Ewropa jgharra lill-pajjizi mseħbin fil-Kunsill ta' l-Ewropa u lil kull Stat li jkun iffirma dan ic-Charter:

- a b'kull firma;
- b biz-zamma ta' kull ghodda ta' ratifika, accettazzjoni, approvazzjoni jew shubija;

- c b'kull data li fiha jibda jsehh dan ic-Charter skond l-artikli 19 u 20;
- d b'kull notifika li tasallu skond kif innizzel fl-Artiklu 3, paragrafu 2;
- e b'kull att iehor, notifika j'ew kumnikazzjoni li jkollha x'taqsam ma' dan ic-Charter.

B'zhieda ta' dan, dawk li isimhom jidher hawn taht, ghalhekk awtorizzati, iffirmaw dan ic-Charter.

Magħmul fi Strasbourg, illum 5 ta' Novembru 1992, bil-Ingliż u bil-Franciz, iz-zewg versjonijiet ugwalment awtentici, f'kopja wahda li tinzamm fl-arkivji tal-Kunsill ta' l-Ewropa. Is-Segretarju Generali tal-Kunsill ta' l-Ewropa jghaddi kopja certifikata lil kull Stat membru tal-Kunsill ta' l-Ewropa u lil kull Stat iehor li jigi mistieden biex jiffirma dan ic-Charter.